

Búcsúbeszéd Samhoz

Alig egy hónapja éppen a Mesteriskola 24. ciklusának évzárójára készültünk. Ilyenkor nyár elején Sam hosszú évek óta meghív bennünket – aktuális hallgatókat és tanárokat – a nagymarosi Duna-parti családi nyaralójukba tanévet búcsúztatni, együtt lenni, beszélgetni. Most a szokottnál is izgatottabban készült, tele tervekkel és elképzelésekkel. Bár egyre nehezebben csoszogott rossz térdei miatt, de szellemileg és fizikailag jól tartotta magát. Aztán egy fatális fürdőszobai baleset, pánikroham, mentők, magas láz, tüdőgyulladás, kórház...

Váratlanul és gyorsan ment el, olyan szemérmesen és finoman, ahogy élt. Például a Tisztviselőtelepen: VIII. kerületi kertvárosi idill a Nagyváradi-tér mögött. A kétszintes, zártos, hagyományos homlokzat mögött a család többgenerációs otthona, gangos családi ház, gyönyörű kert, hátul kerámia-műhely, fölötte parányi építész műterem-galéria. Amilyen Pest lehetett volna... Vagy Nagymaros fölött a Duna-parton, a vadszőlővel sűrűn befutott, nagyon egyszerű, funkcionális nyaraló-épület teraszán, a gyümölcsfák között, szemben a visegrádi várral. Vagy az Ötpacsirta utcai székházban, szinte láthatatlanul, mégis végtelen otthonosan. De ugyanakkor tudom, hogy készült a halálra, beszélt róla, főleg néhány éve elvesztett felesége, Zsuzsa miatt. Ő végig megmaradt neki szerelmes múzsának, megértő feleségnek, szellemi társnak és jó-barátnak. Egyedül maradván mindennél jobban vágyott viszontlátni őt.

De ki volt ez a fáradhatatlan, mindig derűs férfi, aki 80 fölött is szíve tudott lenni a Mesteriskolának, aktív a szakmai közéletben, odaadó a családban, kreatív a hétköznapi életben, kíváncsi a kultúrában, és aki most annyira hiányzik mindannyiunktól.

A száraz életrajzi adatok:

Gyöngyösön született 1929-ben, aztán Budapestre költöznek, kiscserkész a Damjanich utcában, középiskolás a negyvenes évek közepén, életre szóló élményeket szerezve az utcán szenvedésből és

közönyből, otthon és a Szent István Gimnáziumban pedig összetartozásból és szolidaritásból. 1948 és 53 között, éppen a szocreál bevezetése idején végzi el a Műegyetem Építészmérnöki Karát.

Talán rá is illenek a 16 évvel idősebb Szendrői Jenő vallomásos szavai: *„Az építész elhivatottság nem olyan egyértelmű, mint ahogy az egy festőnél vagy szobrásznál jelentkezhet. Nem is valószínű, hogy egy fiatalember teljesen tisztában van azzal, hogy mire vállalkozik, amikor az építész pályát még csak választja.”* Mindenesetre diplomamunkáját a Magyar Építőművészet publikálja Weichinger Károly ajánlására, akivel szoros kapcsolatba kerül az egyetemi évek alatt és később meg is hívja őt tanársegédnek a II. Tervezési Tanszékre.

Szendrőire még két nagy professzoregyéniség volt hatással a Műegyetemen: Kotsis Iván, az épülettervezés tanára, akitől nem csak építészetet, hanem emberséget is lehetett tanulni, és Csonka Pál, az alkalmazott szilárdságtan tanára, aki egész életét az oktatásnak szentelte. *„Egy fiatalember mindig megérzi, hogy a tanár hisz-e abban, amit csinál”* - mondta.

Sam még éppen találkozott ezekkel a nagy tanárokkal a negyvenes évek végi politikai tisztogatások előtt. Kotsis Iván, Weichinger Károly, Kiss Tibor, Csonka Pál az 1871 óta autonóm műegyetemi szellemiségnek voltak az örökösei. Erősen hittek a mérnöki és humán tudományok szintézisében és minden historizáló kényszerhatás ellenére volt erős modern-Magyarország víziójuk. Sam ezt tanulhatta meg tőlük.

Az egyetem elvégzése és a Könnyűipari Tervezőintézetben tett rövid kitérő után 1953-ban Szendrői hívására kerül az Ipartervbe, ahol aktív tervezői életét éli egészen a nyugdíjazásig, a rendszerváltásig. Így vallott később a légkörről, ami oda vonzotta:

„A világot, mely adva volt számunkra, ami körülvelt bennünket, valamilyennek tapasztaltuk. A tárgyakat, a személyeket, az intézményeket, a berendezéseket, a környezetet. A minőségük adott nekik tartalmat. Ezt a minőséget kerestük mindenféle feladatban, amivel kapcsolatunk volt, lett legyen az város, épület, tervező, munkatárs, építészeti kérdésekkel foglalkozó megnyilatkozás, megbízás, gazdasági viszonylat, feladat, bármi. A különbözőségeket kívántuk mindig megragadni és kifürkészni: milyen az a valami, ami lehetne akár másmilyen is. Tudtuk, hogy a valamilyen és a másmilyen problematikájánál mindig jelen van egy fontos kategória, amit tevékenységnek nevezünk, más szóval: alkotó-képességnek, vagyis tehetségnek. Az a tehetség, amely képes a meglévő minőséget megváltoztatni. Ezt a felismerést, ha nem is szabatosan végiggondolva, de mindannyian éreztük, tudtuk. Úgy gondoltuk, hogy az átlagosak közreműködnek a kiugróan tehetségesek támogatásában. A minőséget kerestük, amikor a közepes adottságúak színvonalát zsűrivel, konzultációval emelni akartuk. Ezek a konzultációs délelőttök Szendrői irodájában szépek voltak, ha szabad ilyet mondani, de feltétlenül igazak, és abban a politikailag nem igaz világban, ott bent mindig értékek születtek, igazgyöngyök, amit mindenki boldog örömmel vitt magával. Úgy érezte, hogy valami értékeset alkotott a mesterségben.”

1955-ben, 26 évesen fölveszik az id. Janáky vezette Mesteriskola II. ciklusába, ahol társa többek között: Bajnay László, Bíró Márton, Csics Miklós, Gulyás Zoltán, Hofer Miklós, Mányoki László, Mináry Olga, Polónyi Károly, Rados Márta. Janáky hitvallása: *„A Mesteriskola öntörvényű szakmai vállalkozás, a munkavégzés műhely jellegű, működése nem nélkülözi a függetlenséget, igényli a spontaneitást, a munka révén összecsiszolódnak a szereplők és szakmai kapcsolatok szövődnek.”*

1957-től Szendrői veszi át az iskola vezetését és célja inkább az önálló gondolkodásra, értékítéletre való nevelés. A mester-tanítvány kapcsolat elmélyítésén túl a tudatos és szuverén egyéniség kialakítását preferálja. A szorosan vett szakmai tevékenység mellett a művészetek, a társadalom és a szociológia is képbe kerül, Granasztói Pál, Vámosy Ferenc, majd később, a kilencvenes években Szentkirályi Zoltán tanulmányi vezetője alatt.

De 1960-ban váratlanul betiltják az iskolát.

A harmincas éveit élő Sam így beszél erről: „Ha nincs Mesteriskola, legalább legyen egy csoport a fiatalokból, mesteriskolás korúakból, az akkoriakból. Ott éltünk az Iparterv legfelső emeletének legutolsó szobájában, ahol szabadon elmondhatta mindenki a véleményét, ahol szabadon vitázhatott, ahová bármikor bárki bejöhetett, délután, este, ahol rábökhetett egy-egy rajzra és kérdezhetette, hogy hát ez meg micsoda? – vagy hogy ez jó? –, s ment tovább. Ekkor készült a Híradástechnikai Gyár a Fehérvári úton.”

Szendrői 2000-ben bekövetkezett halála után, 71 éves korában veszi át Sam az iskola vezetését. Az azóta eltelt 17 év több változást hozott a szakmában, mint az előző 100 vagy akár 300 év. Megváltoztak a víziók, az építészet nyelve, a tervezés módszere, technikája, új paradigmák vannak kialakulóban. Hogy fogalmaz Weöres?

*A nehéz a könnyű alapja,
a nyugalom a mozgás apja.
Ezért a bölcs
naphosszat munkálkodva,
szekere terhét el nem hagyja.
Ragyogót nem remél,
teljes békében, veszteg él.(1)*

Hihetetlen, de Sam áttolta a Mesteriskola szekerét az elmúlt két évtized információs aknazárán. 2006-ban Kós Károly díjat kap miatta az iskola. Akkor így köszönte meg Weöres Sándor szavaival a kitüntetést:

*A tétlenség: tespedés.
A tevékenység: hemzsegetés.
Légy tétlenül tevékeny,
vagy tevékenyen tétlen,
akár a szívverés.(2)*

De vissza a tervezéshez. Épületei állnak Miskolcon, Kazincbarcikán, Debrecenben, Mosonmagyaróváron, a fővárosban. A hetvenes évek végén Miskolcra költözve a belvárosban rögtön feltűnt például a heterogén környezetben egy jó arányú tömör téglakubus friss tömege –, mint jóval később kiderült – Sam trafóháza. Egyébként módszertani, szemléleti és technológiai újítások is fűződnek a nevéhez.

Legfontosabb munkája a Budapesti Beloianisz Híradástechnikai Gyár rekonstrukciója, amelyért 1964-ben Ybl-díjat kap. Az Ipartervben aktív szerepet vállal kiállítások és publikációk készítésében, az UIA Ipari Építészet Bizottságában. Pontosan tudja, hogy az építészet nemcsak szakma, hanem magasrendű kulturális tevékenység, műveltség és szociális érzékenység is. Mindig európai léptékben gondolkodik.

2010-ben fél évszázados ipari- és középület-tervezési munkásságáért, az egyetem és a mesteriskola kereteiben végzett, több generációra kiterjedő szakmai, oktató-nevelő tevékenysége elismeréséért Széchenyi-díjat kap.

Nemes Nagy Ágnessel mondja:

*"Belátom, nincsen rá okom,
de mégiscsak gondolkodom.
S mert illik őt fitymálva néznem;
esztelenül bízom az észben."(3)*

De 2014 őszén már kicsit lemondóan, bölcs resignációval köszönti az új ciklust: „Ebben a túlpörgetett világban építészeti elméletek sokaságával, internettel behálózva sokszor úgy látom magunkat, mint a bogarat, amelyik a pók hálójába ragad. Észre sem veszi, és már jön is a nagy hálókészítő, rohan felé,

és vége. A menekülő-utak nem a sztárépítések kezében vannak. Az emberi természet, a lélek, a tudat halad a maga lassú természetes tempójában, emberi léptekkel és ehhez illeszkedő emberi léptékű épületeivel.”

Weöres 1969-ben írt, furcsán szaggatott, tépelődő egysorosainak néhány aforizmájával búcsúzom most tőled öreg barátom, a család, a pályatársak, a Mesteriskola, a Szövetség, a Kamara, és mindenki nevében, aki ismert:

A szó kergeti jelentését.

Csukott kulcs.

Álomajtó.

Úr úr.

Részt veszek-e saját temetésemen?

Dr. N.N. soha több ész...

Az élők öntőformája sírgödör.

Az alak mozdulatlan, csak megjelenése táncol.

Kettő vagyok, alany és tárgy, csak halál szülhet eggyé engem.

Az ész tragédiája, hogy a figyelő sosem azonos.

*(Se a megfigyelttel
Se más megfigyelővel
Se önmagával.)*

Egyre magányosabb istenek.(4)

Kedves Sam!
Köszönöm, köszönjük jelenlétedet.
Továbbra is számítunk rád.
Isten veled.

Farkasrét, 2017. július 26.

Golda János

- (1) Lao Ce: Az út és erény könyve, Weöres Sándor fordítása*
- (2) Weöres Sándor: Versek a hagyatékból*
- (3) Nemes Nagy Ágnes : Napló, Ész*
- (4) Weöres Sándor: Egysorosok és más aforizmák, 1969, részlet*